

Skup minimalnih pravila o postupanju sa zatvorenicima¹

Prethodne napomene

1. Svrha ovih pravila nije da u pojedinostima opišu neki uzorni sistem izvršenja kazni. Ovim se pravilima jedino nastoji da se postave principi i pravila dobre organizacije izvršenja kazne i prakse u postupanju sa zatvorenicima, inspirišući se shvatanjima koja su danas opšte prihvaćena kao i osnovnim postavkama najboljih savremenih sistema.
2. S obzirom na veliku raznovrsnost pravnih, socijalnih, ekonomskih i geografskih uslova koja postoje u svijetu, jasno je da sva pravila ne mogu biti primijenjena na svakom mjestu u svako vrijeme. Ipak ova pravila treba da posluže kao podsticaj stalnom naporu da se prebrode praktične teškoće koje stoje na putu njihovoj primjeni, imajući u vidu činjenicu da ta pravila uzeta u cjelini, predstavljaju minimalne uslove prihvaćene od UN.
3. S druge strane, ova pravila se odnose na oblasti u kojima je ljudska misao u stalnom razvoju. Ona ne idu za tim da isključe mogućnost vršenja ogleđa i razvijanja prakse, ako je to u skladu sa principima i ciljevima koji proizilaze iz cjelokupnog teksta pravila. U tom smislu, centralna uprava za kaznene zavode biće uvijek ovlašćena da odobri izuzetke od pravila.
4. 1) Prvi dio Skupa pravila obrađuje odredbe koje se odnose na opšte upravljanje kaznenim zavodima i primjenjuje se na sve kategorije zatvorenika koji su lišeni slobode po krivičnom ili građanskom pravu, okrivljene ili osuđene, podrazumijevajući ovdje i zatvorenike prema kojima je primijenjena neka mjera bezbjednosti ili vaspitna mjera koju je odredio sudija.
- 2) Drugi dio sadrži odredbe koje se primjenjuju samo na kategorije zatvorenika označene u svakom odjeljku. Ipak, odredbe odjeljka A, koje primjenjuju na osuđenike, primijenije se i na kategorije zatvorenika označene i u odjeljcima B, C. i D. ukoliko nisu u suprotnosti sa odredbama koje za njih važe i pod uslovima da su one od koristi ovim zatvorenicima.
5. 1) Ovim pravilima nije svrha da odrede organizaciju zavoda za mlađe prestupnike (Borstalovi zavodi za prevaspitanje itd.). Međutim, u opštim crtama, prvi dio Skupa pravila može se smatrati kao prihvatljiv i za ove zavode.
- 2) U svakom slučaju kategorija mlađih prestupnika obuhvata lica koja su pod nadležnošću sudova za maloljetnike. Po pravilu, ovi mlađi prestupnici ne bi trebalo da budu osuđeni na kaznu zatvora.

DIO I PRAVILA OPŠTE PRIMJENE

6. 1) Ova pravila se primjenjuju nepristrasno. Ne smije se praviti razlika u postupanju na osnovu neke predrasude, naročito s obzirom na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i svako drugo mišljenje, na nacionalno i socijalno porijeklo, društveni položaj, rođenje ili bilo koji drugi položaj.
- 2) S druge strane, potrebno je poštovati vjerska ubjedenja i moralna pravila grupe kojoj pripada zatvorenik.

Registar

7. 1) U svakom mjestu gdje ima zatvorenika treba voditi računa da postoji povezan i paginarni registar u kome je za svakog zatvorenika označeno:

¹ Usvojena na prvom kongresu Ujedinjenih nacija za prevenciju kriminaliteta i postupak sa prestupnicima, održanom u Ženevi 1955. i potvrđena od Ekonomskog i socijalnog savjeta rezolucijama br. 663 C (XXIV) od 31. jula 1957. i br. 2076 (LXII) od 13. maja 1977. Ne podležu ratifikaciji jer nisu međunarodni ugovor.

- a) podaci u vezi njegovog identiteta;
 - b) razlozi njegovog zatvaranja i nadležna vlast koja je odlučila o zatvaranju;
 - c) dan i sat prijema i otpuštanja.
- 2) Niko ne može biti primljen u zavod bez punovažne isprave kojom se naređuje zatvaranje čije će pojedinosti prethodno biti upisane u registar.
- Odvajanje kategorija
8. Različite kategorije zatvorenika treba da budu smještene u odvojene kaznene zavode, vodeći računa o njihovom polu, dobu starosti, ranijem životu, razlozima zatvaranja i potrebama postupanja. Tako:
- a) muška i ženska lica treba da budu zatvorena, ukoliko je to moguće, u različite zavode; u zavodima gdje su smještena i muška i ženska lica sve prostorije određene za ženska lica treba da budu potpuno odvojena;
 - b) zatvorenici koji nisu osuđeni treba da budu odvojeni od osuđenih lica;
 - c) lica zatvorena zbog dugova ili osuđena na drugu vrstu civilnog zatvora treba da budu odvojena od lica koja su zatvorena zbog krivičnih djela;
 - d) maloljetni zatvorenici treba da budu odvojeni od starijih.

Prostorije zavoda

9. 1) U ćelijama ili sobama koje su namijenjene za noćno osamljene treba držati samo jednog zatvorenika. Ako iz posebnih razloga, kao što je privremena prenatrpanost, postane za centralnu upravu kaznenih zavoda neophodno da učini izuzetke od ovoga pravila treba izbjegavati smještaj dva zatvorenika u istoj samici ili sobi.
- 2) Kada se koriste zajedničke spavaonice u njih treba smještati brižljivo odabrane zatvorenike koji su pogodni da budu smješteni pod ovim uslovima. Noću će zatvorenici biti pod redovnim nadzorom koji je prilagođen određenom tipu kaznenog zavoda.
10. Zatvorske prostorije, a posebno one koje su namijenjene za spavanje zatvorenika, treba da odgovaraju higijenskim zahtjevima, vodeći računa o klimi, a naročito o kubaturi vazduha, minimalnoj površini, osvjetljenju, grijanju i provjetravanju.
11. U svakoj prostoriji gdje zatvorenici žive i gdje rade:
- a) prozori treba da budu dovoljno veliki da bi zatvorenik mogao da čita i radi pri dnevnoj svjetlosti i tako napravljeni da omogućavaju prodiranje svježeg vazduha i to bilo da postoji ili ne postoji vještačko provjetranje;
 - b) vještačko osvjetljenje prostorije treba da bude dovoljno da bi omogućilo zatvoreniku da čita ili radi ne kvareći vid.
12. Sanitarni uređaji treba da omoguće zatvoreniku vršenje prirodnih potreba, kada god to hoće i to na čist i pristojan način.
13. Uređaji kupatila i tuša treba da budu dovoljni da bi svaki zatvorenik mogao i bio dužan da ih koristi, sa temperaturom koja odgovara klimi i onoliko često koliko to zahteva opšta higijena s obzirom na doba godine i geografski položaj, ali najmanje jedanput nedjeljno pod umjerenom klimom.
14. Sve prostorije koje redovno posjećuju zatvorenici treba održavati potpuno uredno i čisto.

Lična higijena

15. Od zatvorenika treba zahtjevati ličnu čistoću; zbog toga oni treba da raspolažu vodom i priborom za toalet koji je potreban za održavanje njihovog zdravlja i čistoće.
16. Da bi se omogućilo zatvorenicima da izgledaju pristojno i da sačuvaju

samopoštovanje treba im olakšati da u dobrom stanju održavaju kosu i bradu; muškarcima treba omogućiti da se redovno briju.

Odjelo i posteljina

17. 1) Svaki zatvorenik koji nema pravo da nosi svoje sopstveno odijelo, treba da dobije osuđeničko odijelo koje odgovara klimi i koje je dovoljno da ga održi u dobrom zdravlju. To odijelo ne smije da bude ni u kom slučaju ni unižavajuće ni ponižavajuće.

2) Sva odijela moraju biti čista i da se održavaju u dobrom stanju. Rublje treba mijenjati i prati onoliko često koliko je to potrebno za održavanje higijene.

3) U izuzetnim prilikama kada se zatvorenik po odobrenju udaljava iz kaznenog zavoda, treba mu dozvoliti da nosi sopstveno odijelo ili odijelo koje ne izaziva pažnju.

18. Kada je zatvorenicima dozvoljeno da nose sopstvena odijela treba već u momentu njihovog prijema u zavod obezbijediti mjere da njihova odijela budu čista i upotrebljiva.

19. Svaki zatvorenik treba da raspolaže, u skladu sa mjesnim i nacionalnim običajima, zasebnom posteljom i zasebnom posteljinom koja će biti održavana u pristojnom stanju i tako zamjenjivana da se obezbijedi čistoća.

Ishrana

20. 1) Svaki zatvorenik treba da od uprave, u uobičajeno vrijeme, prima hranu dobrog kvaliteta, dobro spremljenu, dobro serviranu, koja ima hranljivu vrednost dovoljnu za održavanje njegovog zdravlja i njegove snage.

2) Svaki zatvorenik treba da ima mogućnost da se snabdijeva pićem kada mu je to potrebno.

Tjelesne vježbe

21. 1) Svaki zatvorenik koji ne radi na svježem vazduhu, ako to vrijeme dozvoljava, treba da ima najmanje jedan sat dnevno tjelesne vježbe na svježem vazduhu.

2) Mlađi zatvorenici, kao i drugi zatvorenici kojima godine i fizička kondicija to dozvoljavaju, moraju dobiti, za vrijeme koje je određeno za vježbu, tjelesno vaspitanje za razonodu. U tom smislu treba im staviti na raspolaganje teren, uređaje i opremu.

Medicinske usluge

22. 1) Svaki kazneni zavod treba da raspolaže uslugama bar jednog kvalifikovanog ljekara koji bi trebalo da poznaje psihijatriju. Ljekarske usluge treba da budu organizovane u tijesnoj saradnji sa opštom upravom zdravstvene službe. Ove usluge treba da obuhvate psihijatrijsku službu za dijagnostiku i kada je to potrebno, za liječenje slučajeva duševnih anomalija.

2) Za bolesnike kojima je potrebno specijalno liječenje treba predvidjeti prenos u specijalne kaznene zavode ili u građanske bolnice. Kada je bolničko liječenje organizovano u zavodu, zavod treba da bude snabdjeven specijalnim materijalom, priborom i lijekovima koji će omogućiti da se oboljeli zatvorenici pristojno liječe i njeguju, a bolničko osoblje treba da ima dovoljnu stručnu spremu.

3) Svakom zatvoreniku treba omogućiti da se koristi njegom kvalifikovanog zubnog ljekara.

23. 1) U zavodima za žene moraju postojati posebni uređaji potrebni za liječenje bremenitih žena, žena koje se oporavljaju od porođaja ili od bolesti. U najvećoj mogućoj mjeri treba da budu preduzete mjere da se porođaj obavi u građanskoj

bolnici. Ako je dijete rođeno u zatvoru važno je da se to ne pominje u ispravi kojom se potvrđuje rođenje.

2) Kad je majkama koje su zatvorene dozvoljeno da zadrže svoju odojčad treba preduzeti mjere da se organizuju dječje jasle sa kvalifikovanim osobljem gdje bi odojčad bila smještena za vrijeme kad se ne nalaze na njezi svojih majki.

24. Ljekar je dužan da pregleda svakog zatvorenika što je prije moguće odmah posle prijema, a docnije kad je god to potrebno, naročito u pravcu da otkrije moguće postojanje fizičke ili duševne bolesti i da se preduzmu sve potrebne mjere; da osigura odvajanje zatvorenika koji su pod sumnjom da boluju od neke infektivne ili zarazne bolesti; da ustanovi fizičke ili duševne nedostatke koji bi mogli biti smetnja za relaksiranje i da odredi tjelesnu radnu sposobnost svakog zatvorenika.

25. 1) Dužnost je ljekara da nadgleda tjelesno i duševno zdravlje zatvorenika. On treba svakoga dana da vidi sve bolesne zatvorenike, sve one koji se žale da su bolesni, kao i sve one koji su na sebe naročito skrenuli njegovu pažnju.

2) Ljekar je dužan da podnese izvještaj direktoru uvijek kad smatra da je tjelesno ili duševno zdravlje nekog zatvorenika narušeno ili da će biti narušeno usljed produženja zatvora ili usljed bilo kojeg načina izvršenja zatvora.

26. 1) Ljekar treba da vrši redovne preglede i da daje savjete direktoru u pogledu:

a) količine, kakvoće, spremanja i raspodjele hrane; b) higijene i čistoće zavoda i zatvorenika;

c) sanitarnih uređaja, grijanja, osvjjetljenja i provjetravanja zavoda; d) kakvoće i čistoće odijela i posteljine zatvorenika;

e) pridržavanje pravila koja se odnose na tjelesno i sportsko vaspitanje kad je ono organizovano od nestručnog osoblja.

2) Direktor treba da uzme u obzir izvještaje i savjete ljekara navedene u odredbi

25, paragraf 2. i u odredbi 26, i u slučaju da je saglasan, on je dužan da odmah preduzme potrebne mjere da ljekareve preporuke budu izvršene; u slučaju nesaglasnosti ili ako pitanje ne spada u njegovu nadležnost, direktor će ljekarski izvještaj sa svojim primjedbama dostaviti neposredno višoj vlasti.

Disciplina i kažnjavanje

27. Red i disciplinu treba održavati sa svom čvrstinom ali pri tom ne treba upotrebljavati više ograničenja nego što je potrebno za održavanje bezbjednosti i za održavanje dobro organizovanog zajedničkog života.

28. 1) Nijedan zatvorenik ne može u okviru službe zavoda vršiti neku dužnost koja u sebi sadrži disciplinsku vlast.

2) Ovo pravilo ne treba ipak da bude smetnja dobrom funkcionisanju sistema na bazi samouprave (self-government). Ovi sistemi u stvari pretpostavljaju da izvesne djelatnosti ili odgovornosti za društveni, vaspitni i sportski rad, treba pod kontrolom povjeriti zatvorenicima koji su grupisani s obzirom na postupanje s njima.

29. Sljedeća pitanja treba uvijek da budu riješena ili zakonom ili pravilnikom nadležne administrativne vlasti. ,

a) ponašanje koje predstavlja disciplinski prekršaj:

b) vrsta i trajanje disciplinskih sankcija koje mogu biti izrečene; c) nadležna vlast za izricanje tih sankcija.

30. 1) Zatvorenik može biti kažnjen samo saglasno odredbama određenog zakona ili određenog pravilnika, i nikada dva puta za isti prekršaj.

2) Nijedan zatvorenik ne može biti kažnjen prije nego što bude obaviješten o prekršaju koji mu se stavlja na teret i prije nego što mu je pružena prilika da iznese svoju odbranu. Nadležna vlast treba da pristupi svestranom ispitivanju slučaja.

3) Ukoliko je potrebno i ostvarljivo treba dozvoliti zatvoreniku da iznese svoju odbranu preko tumača.

31. Telesne kazne, stavljanje u mračnu ćeliju, kao i sve okrutne, nehumane i ponižavajuće kazne treba da budu potpuno zabranjene kao disciplinske sankcije.

32. 1) Kazne osamljenja i smanjenje hrane ne mogu nikada biti primijenjene prije nego što ljekar pregleda zatvorenika i pismeno potvrdi da je zatvorenik u stanju da te kazne izdrži.

2) Isto važi i za sve druge kaznene mjere kojima bi se moglo narušiti tjelesno ili duševno zdravlje zatvorenika. U svakom slučaju kaznene mjere ne mogu nikada biti u suprotnosti sa principom postavljenim u odredbi 31, niti odstupati od njega. 3) Ljekar treba da svakoga dana posjeti zatvorenika koji izdržava navedene disciplinske kazne i da obavijesti direktora ako smatra za potrebno da se obustavi ili izmijeni sankcija zbog razloga koji se tiče tjelesnog ili duševnog zdravlja.

Sredstva prinude

33. Oružje za prinudu kao što su lisice, lanci, okovi i ludačka košulja ne smiju nikada biti upotrijebljeni kao kazna. Lanci i okovi smiju se upotrijebiti samo u sledećim slučajevima:

a) kao mjera bezbjednosti protiv bjekstva za vrijeme sprovođenja, pod uslovom da se odmah skinu čim zatvorenik pristupi sudskoj ili upravnoj vlasti;

b) zbog zdravstvenih razloga po uputstvu ljekara;

c) po naredbi direktora, ako nisu pomogla druga sredstva da se zatvorenik savlada, kako bi bio spriječen da drugoga ili sebe povrijedi, ili da prouzrokuje materijalnu štetu; u ovom slučaju direktor treba odmah da se posavjetuje sa ljekarom i da podnese izvještaj višoj upravnoj vlasti.

34. Oblik i način upotrebe oruđa prinude treba da bude određen od strane centralne uprave za kaznene zavode. Njihova upotreba ne smije se produžiti preko neophodno potrebnog vremena.

Obavještenje i pravo žalbe zatvorenika

35. 1) Čim bude zatvoren, svaki zatvorenik mora dobiti pismena obavještenja o režimu zatvorenika njegove kategorije, o disciplinskim pravilima zavoda, o dozvoljenim sredstvima za dobijanje obavještenja i za sastavljanje žalbi kao i o svim drugim okolnostima koje mu mogu poslužiti u cilju upoznavanja sa njegovim pravima i njegovim dužnostima radi prilagođavanja životu u zavodu.

2) Ako je zatvorenik nepismen, obaveštenja mu treba pružiti usmeno.

36. 1) Svakog radnog dana svaki zatvorenik mora imati mogućnost da podnosi molbe i žalbe direktoru zavoda ili službeniku koji je ovlašćen da ga zastupa.

2) Molbe ili žalbe mogu se predavati inspektoru zavoda za vrijeme inspekcije.

Zatvorenik može bez prisustva direktora ili drugih članova zavodskog osoblja, opštiti sa inspektorom ili svakim drugim službenikom kome je stavljeno u dužnost da vrši inspekciju.

3) Svaki zatvorenik ima pravo da bez cenzure u pogledu sadržine, ali u propisanom obliku podnosi, putem koji je propisima određen, molbu ili žalbu centralnoj upravi za kaznene zavode, sudskoj vlasti ili drugoj nadležnoj vlasti.

4) Ukoliko molba i žalba nije očigledno drska ili lišena svakog osnova, treba je bez odlaganja ispitati i zatvoreniku dati blagovremeno odgovor.

Dodir sa spoljnim svijetom

37. U redovnim razmacima vremena, kako prepiskom tako i primanjem posjeta, zatvorenicima treba omogućiti da, uz potreban nadzor, održavaju vezu sa svojom porodicom i sa onim svojim prijateljima u koje se može imati povjerenja.

38. 1) Zatvorenicima koj i su državljani neke strane zemlje treba pružiti razumne olakšice radi održavanja veze sa njihovim diplomatskim i konzularnim predstavnicima.

2) Što se tiče zatvorenika koji su državljani zemalja koje nemaju diplomatskih i

korizularnih predstavnika u zemlji, kao i izbjeglica i lica bez državljanstva, njima treba pružiti iste olakšice u pogledu obraćanja diplomatskom predstavniku države koja štiti njihove interese ili svakoj vlasti, nacionalnoj ili internacionalnoj, čiji je zadatak da ih štiti.

39. Zatvorenici moraju biti redovno držani u toku najvažnijih događaja, bilo preko dnevnih listova, časopisa ili posebnih publikacija kaznenih zavoda, bilo preko

radio emisija, predavanja ili svih drugih sličnih sredstava, koje administracija odobri ili kontroliše.

Biblioteka

40. Svaki zavod treba da ima biblioteku za sve kategorije zatvorenika dovoljno snabdjevenu poučnim i zabavnim knjigama. Zatvorenike treba podsticati da se što je više moguće koriste bibliotekom.

Religija

41. 1) Ako u zavodu postoji dovoljan broj zatvorenika koji pripadaju istoj vjeroispovesti, jedan osposobljen predstavnik te vjeroispovesti treba da bude imenovan ili prihvaćen od kaznenog zavoda. Kad broj zatvorenika to opravdava i kad okolnosti to dozvoljavaju, aranžman treba da bude predviđen za puno radno vreme.

2) Osposobljeni predstavnik, imenovan ili prihvaćen, prema paragrafu 1. treba da bude ovlašćen da povremeno organizuje vjerske obrede ili da, kad je god to određeno, čini nasamo pastoralne posjete zatvorenicima svoje vjeroispovijesti.

3) Nijednom zatvoreniku ne sme se nikada uskratiti pravo da dođe u dodir sa predstavnikom jedne vjeroispovijesti. Naprotiv, ako se zatvorenik protivi posjeti vjerskog predstavnika, njegov stav se mora u potpunosti poštovati.

42. Svakom zatvoreniku mora se priznati pravo, da u granicama mogućnosti, zadovoljava potrebe svog religioznog života, učestvovanjem u vjerskim obredima koji su organizovani u zavodu ili posjedovanjem knjiga za vjersko obrazovanje i vjersku nastavu svoje vjeroispovijesti.

Predaja na čuvanje stvari koje pripadaju zatvorenicima

43. 1) Kad pravilnik ne ovlašćuje zatvorenika da zadrži kod sebe novac, stvari od vrijednosti, odijelo i druge stvari koje mu pripadaju, te stvari treba ostaviti na sigurno mjesto, prilikom prijema zatvorenika u zavod. Mora se sastaviti spisak tih stvari i taj spisak treba da potpiše zatvorenik. Treba preduzeti mjere da se ovi predmeti očuvaju u dobrom stanju.

2) Ovi predmeti i novac moraju se vratiti zatvoreniku pri njegovom puštanju na slobodu, osim novca koji je mogao da potroši, stvari koje je mogao da pošalje izvan zavoda ili odijela koje je trebalo uništiti iz higijenskih razloga. Zatvorenik mora dati potvrdu o predmetima i novcu koji su mu vraćeni.

3) Za vrijednosti i predmete koji su poslati zatvoreniku spolja primenjuju se ista pravila.

4) Ako je zatvorenik u vrijeme prijema imao pri sebi lijekove ili uspavljujuća sredstva, ljekar će odlučiti kako će se s njima postupiti.

Obavještenje o smrti, bolesti, premještaju itd.

44. 1) U slučaju smrti ili teške bolesti, teškog udesa ili smještaja zatvorenika u zavod za duševne bolesti, direktor je dužan da o tome odmah obavijesti bračnog druga, ako je zatvorenik u braku, ili najbližeg srodnika, a obavijestiće o tome i svaku drugu osobu koju mu zatvorenik prethodno označi.

2) Zatvorenik će biti obaviješten o smrti ili teškoj bolesti svakog bliskog srodnika. U slučaju ozbiljne bolesti takvog lica, ako to prilike dozvoljavaju, treba zatvoreniku dozvoliti da posjeti svoj dom bilo u pratnji ili slobodno.

3) Svaki zatvorenik imaće pravo da odmah obavijesti svoju porodicu o svom hapšenju ili o svom premještaju u drugi zavod.

Prevoz zatvorenika

45. 1) Kad se zatvorenici dovode u zavod ili kad se iz njega izvode treba da budu što je moguće manje izloženi očima javnosti i treba preduzeti mjere da se zaštite od vrijeđanja, radoznalosti sveta i svakog drugog oblika izlaganja javnosti.
- 2) Treba zabraniti prevoz zatvorenika pri kojem postoje rđavi uslovi u pogledu provetravanja ili svjetlosti, kao i svakim sredstvom koje zatvorenike izlaže tjelesnim patnjama.
- 3) Prevoz zatvorenika treba vršiti o trošku uprave i pod jednakim uslovima za sve.

Osoblje kaznenih zavoda

46. 1) Uprava kaznenih zavoda mora brižljivo odabrati osoblje svih stepena, jer dobro upravljanje kaznenim zavodima zavisi od čestitosti ovog osoblja, njegove čovečnosti, njegovih ličnih osobina i njegove stručne sposobnosti.
- 2) Uprava kaznenih zavoda mora stalno ulagati napore da u svijesti osoblja i u javnom mnenju budi i održava ubjeđenje, da ovaj zadatak predstavlja veoma važnu društvenu službu; zbog toga treba koristiti sva pogodna sredstva da se to objasni javnosti.
- 3) Da bi se postigli naprijed pomenuti ciljevi, članovi osoblja treba da budu zaposleni kao stalni službenici kaznenih zavoda. Oni treba da imaju status državnih službenika, i da im prema tome bude obezbijedena stalnost službe, koja će zavisiti samo od njihovog dobrog ponašanja, efikasnosti njihovog rada i njihove tjelesne sposobnosti. Nagrada treba da bude dovoljna kako bi se mogli privući i zadržati u službi sposobni ljudi i sposobne žene. Beneficije i uslovi službe treba da budu određeni s obzirom na tešku prirodu posla.
47. 1) Osoblje treba da ima dovoljan nivo obrazovanja i inteligencije.
- 2) Prije prijema u službu, osoblje treba da pohađa opšti i posebni kurs i da položi teorijski i praktični ispit.
- 3) Poslije prijema u službu i u toku karijere osoblje treba da održava i upotpunjuje svoja znanja i svoju stručnu sposobnost pohađanjem kurseva za usavršavanje koji će biti povremeno organizovani.
48. Osoblje treba da se u svakoj prilici ponaša i da vrši svoju dužnost tako da primjerom utiče na zatvorenike i izaziva njihovo poštovanje.
49. 1) U najvećoj mogućoj mjeri osoblju treba pridodati dovoljan broj specijalista kao što su psihijatri, psiholozi, socijalni radnici, učitelji i tehnički instruktori.
- 2) Treba obezbijediti stalne usluge socijalnih radnika, učitelja i tehničkih instruktora ne isključujući pri tome usluge honorarnog ili dobrovoljnog pomoćnog osoblja.
50. 1) Direktor zavoda treba da bude dovoljno kvalifikovan za svoju dužnost po svom karakteru, svojoj administrativnoj spremi, odgovarajućem obrazovanju i svom iskustvu u ovoj oblasti.
- 2) On mora cijelo svoje vrijeme da posveti službenoj dužnosti; ova ne može biti sporedna.
- 3) On mora stanovati u zavodu ili neposrednoj blizini zavoda.
- 4) Ako se dva ili više zavoda nalaze pod upravom jednog direktora, on mora svaki od ovih zavoda da posjećuje u kratkim razmacima. Na čelu svakog od ovih zavoda mora postojati odgovorni službenik koji stalno boravi u zavodu.
51. 1) Direktor, njegov pomoćnik i većina drugih članova osoblja zavoda treba da govore jezikom većine zatvorenih ili jezikom koji razumije većina zatvorenika.
- 2) Uvek kad je to potrebno treba se koristiti uslugama tumača.
52. 1) U dovoljno velikim zavodima koji zahtijevaju usluge jednog ili više ljekara koji će sve vrijeme posvetiti ovom poslu, bar jedan od njih treba da stanuje u zavodu ili u njegovoj neposrednoj blizini.

2) U ostalim zavodima, ljekar treba svakog dana da vrši posjete i da stanuje dovoljno blizu kako bi mogao bez odlaganja intervenisati u hitnim slučajevima.

53. 1) U mješovitom zavodu, žensko odjeljenje treba da stoji pod upravom odgovorne službenice koja je dužna da čuva sve ključeve zavodskog odjeljenja.

- 2) Nijedan službenik muškog pola ne smije da uđe u ženska odjeljenja bez pratnje nekog člana osoblja ženskog pola.
- 3) Samo službenici ženskog pola smiju vršiti nadzor nad ženskim zatvorenicima. To ipak ne isključuje da iz profesionalnih razloga, službenici muškog pola, naročito ljekari i instruktori, vrše svoje dužnosti u zavodima ili odjeljenjima za žene.
54. 1) Službenici zavoda, u njihovim odnosima sa zatvorenicima, smiju da upotrebe silu samo u slučaju nužne odbrane, pokušaja bjekstva ili protivljenja koja se izražavaju u sili ili pasivnoj rezistenciji prema naredbi osnovanoj na zakonu ili pravilnicima. Službenici koji pribjegu sili treba da ograniče njenu upotrebu samo na najnužniju mjeru i da o slučaju izvijeste odmah direktora zavoda.
- 2) Članovi osoblja kaznenih zavoda treba da se podvrgnu specijalnoj tjelesnoj obuci koja će im dozvoliti da savladaju agresivne zatvorenike.
- 3) Službenici koji vrše neku službu koja ih dovodi u neposredni dodir sa zatvorenicima ne smiju biti naoružani, sem u posebnim prilikama. Pored toga ne treba nikad povjeriti oružje članu osoblja koji nije obučen u rukovanju tim oružjem.

Inspekcija

55. Kvalifikovani i iskusni inspektori imenovani od nadležne vlasti dužni su da vrše redovnu inspekciju kaznenih zavoda i službi kaznenih zavoda. Oni će naročito paziti da se kaznenim zavodima upravlja po zakonima i pravilnicima koji su na snazi u cilju da se postignu zadaci službe kaznenih zavoda i službe popravljanja.

DIO II

PRAVILA KOJA SE PRIMJENJUJU NA POSEBNE KATEGORIJE

A. Osuđenici

Rukovodni principi

56. Sljedeći rukovodni principi imaju za cilj da odrede duh u kome se imaju primjenjivati sistemi izvršenja kazni i zadaci koje treba ispuniti, saglasno deklaraciji koja je navedena u prethodnoj napomeni ovoga teksta.
57. Zatvor i druge mjere koje imaju za posledice da se neki prestupnik izoluje od spoljnog svijeta teške su samim tim što oduzimaju pojedincu pravo da raspolaže svojom ličnošću lišavajući ga slobode. Izuzimajući mjere opravdanog izdvajanja i mjere održavanja discipline, sistem izdraživanja kazni ne treba da povećava patnje koje su vezane za taj položaj.
58. Svrha i opravdanje kazni mjere lišenja slobode u krajnjoj liniji jeste zaštita društva protiv zločina. Takva svrha biće postignuta samo ako se vrijeme lišenja slobode iskoristi da prestupnik, u najvećoj mogućoj mjeri, kad bude oslobođen, bude ne samo željan već i sposoban da živi poštujući zakon, kao i da se stara o svojim potrebama.
59. U tom cilju režim izvršenja kazne treba da koristi sva popravna, vaspitna, moralna i druga sredstva i sve oblike pomoći kojima raspolaže, težeći da ih primjeni saglasno potrebama postupanja sa svakim pojedinim prestupnikom.
- 60.1) Režim izvršenja kazni treba da teži smanjenju razlika koje postoje između života u zatvoru i slobodnog života ukoliko te razlike pokažu težnju da oslabe smisao za odgovornost kod zatvorenika ili poštovanje dostojanstva njegove ličnosti.
- 2) Pre nego što bude kazna ili mjera izdržana poželjno je preduzeti potrebne mjere koje će obezbijediti zatvoreniku postepeni povratak u društveni život. Taj cilj moći će

se postíci, s obzirom na pojedine slučajeve, zavođenjem privremenog

režima za slobodan život koji se može organizovati u samom zavodu ili nekoj drugoj pogodnoj ustanovi ili putem uslovnog otpusta pod nadzorom, koji ne treba povjeriti policiji, nego koji treba da se osloni na efikasnu društvenu pomoć.

61. Pri postupanju sa zatvorenima ne treba naglašavati njihovo isključenje iz društva, već neprestano treba isticati činjenicu da su oni i dalje njegovi članovi. Zbog toga treba pribjegavati, u granicama mogućnosti, saradnji sa društvenim organima kako bi se pružila pomoć osoblju kaznenih zavoda u njegovom zadatku društvene rehabilitacije zatvorenika; socijalni radnici koji saraduju sa zavodom imaju zadatak da održe i poprave odnos zatvorenika sa njegovom porodicom i sa društvenim organima koji mu mogu biti od koristi. U granicama koje zadovoljava zakon i koje su u skladu sa izdržavanjem kazne, treba preduzeti korake u cilju očuvanja građansko-pravnih interesa, prava iz socijalnog osiguranja i drugih socijalnih koristi koje uživa zatvorenik.

62. Zdravstvene službe zavoda trudiće se da otkriju i da liječe sve tjelesne i duševne nedostatke i bolesti koje bi mogle biti smetnja rehabilitaciji zatvorenika.

U tom cilju treba preduzeti svako liječenje medicinsko, hirurško ili psihijatrijsko, koje se smatra za potrebno.

63. 1) Primjena ovih načela zahtjeva individualizaciju postupanja i dosljedno tome, elastičan sistem klasifikacije zatvorenika u grupe.

2) Poželjno je dakle da ove grupe budu smještene u odvojene zavode gdje će svaka grupa moći da dobije odgovarajuće postupanje.

3) Poželjno je da u zatvorenim zavodima, individualizacija postupanja ne bude ometena suviše velikim brojem zatvorenika. U nekim zemljama smatra se da brojno stanje takvih zavoda ne treba da prelazi 500 zatvorenika. U otvorenim zavodima brojno stanje treba takođe da se smanji koliko je god to moguće.

4) S druge strane, nije poželjno održavati zavode koji bi bili suviše mali da bi se u njima mogao organizovati pogodni režim.

64. Oslobođenjem zatvorenika ne prestaju dužnosti društva. Zbog toga treba raspolagati državnim ili privatnim ustanovama koje su sposobne da oslobođenom zatvoreniku pruže efikasnu pomoć posle izlaska iz zatvora, i koje će težiti da ublaže predrasude u pogledu njega i da mu pomognu da se vrati društvu.

Postupanje

65. Postupanje sa licima osuđenim na kaznu ili mjeru lišenja slobode treba da ima za cilj u granicama u kojima trajanje osude to dopušta, da stvori kod njih volju i sposobnost koje će im omogućiti, kad budu pušteni na slobodu, da žive poštujući zakon i da zarađuju koliko im je potrebno za život. Ovo postupanje treba da bude takvo da osuđenike podstiče na samopoštovanje i na razvijanje osjećanja odgovornosti.

66. 1) U tu svrhu treba se naročito služiti religijskim uslugama u zemljama gdje je to moguće, nastavom, stručnim upućivanjem i obrazovanjem, metodama pojedinačnog ukazivanja društvene pomoći, savjetom u pogledu zaposlenja, tjelesnim razvijanjem i izgrađivanjem karaktera u skladu sa individualnim potrebama svakog zatvorenika. Treba voditi računa o društvenoj i kriminalnoj prošlosti osuđenika, o njegovim tjelesnim i duševnim sposobnostima i mogućnostima, njegovim ličnim sklonostima, o dužini osude i o njegovim izgledima posle otpusta.

2) Za svakog zatvorenika osuđenog na kaznu ili mjeru određenog trajanja, direktor zavoda dobiće, što je moguće prije posle njegovog prijema, iscrpni izvještaj o pitanjima pomenutim u prethodnom paragrafu. Među ovim izvještajima treba uvijek da se nalazi izvještaj ljekara, ako je moguće psihijatra, o tjelesnom i duševnom stanju

zatvorenika.

3) Izvještaj i drugi potrebni podaci staviće se u poseban dosije. Ovaj dosije održavaće se uredno i tako će se klasirati da odgovorno osoblje može da ga pregleda kadgod se za tim ukaže potreba.

Klasifikacija i individualizacija

67. Ciljevi klasifikacije treba da budu:

- a) Odvajanje zatvorenika koji bi, zbog njihove kriminalne prošlosti ili rđave sklonosti, vršili štetan uticaj na druge zatvorenike.
- b) Raspoređivanje zatvorenika u grupe da bi se olakšalo postupanje sa njima u pogledu njihovog ponovnog prilagođavanja društvu.

68. U granicama mogućnosti potrebno je raspolagati odvojenim zavodima ili posebnim odeljenjima jednog zavoda radi postupanja prema različitim grupama zatvorenika.

69. Posle prijema u zavod i posle proučavanja ličnosti zatvorenika osuđenog na kaznu ili mjeru određenog trajanja, treba što prije pripremiti program za postupanje prema njemu na osnovu podataka kojim se raspolaže o njegovim individualnim potrebama, njegovim sposobnostima i njegovom društvenom stanju.

Povlastice

70. U svakom zavodu treba zvesti sistem povlastica prilagođen različitim grupama zatvorenika i različitim metodima postupanja, kako bi se zatvorenici podstakli na dobro ponašanje, kako bi se kod njih razvio smisao za odgovornost i kako bi se razvio njihov interes i saradnja u pogledu postupanja sa njima.

Rad

71. 1) Rad za vrijeme izvršenja kazne ne smije imati ponižavajući karakter.

2) Svi osuđenici su podvrgnuti obavezi rada, uz vođenje računa o njihovim duševnim i fizičkim sposobnostima koje će utvrditi ljekar.

3) Zatvorenici treba da se bave produktivnim radom koji će biti dovoljan da ih zaposli u toku trajanja redovnog radnog dana.

4) Taj rad treba, u granicama mogućnosti, da bude takve prirode da sačuva ili poveća njihovu sposobnost da posle puštanja na slobodu časno zarađuju za svoj život.

5) Potrebno je obezbijediti korisno stručno obrazovanje zatvorenicima koji mogu da ga koriste, a naročito mladim zatvorenicima.

6) U granicama koje odgovaraju racionalnoj stručnoj selekciji, potrebama administracije i zavodske discipline, zatvorenicima treba omogućiti da izaberu vrstu posla koji žele da rade.

72. 1) Organizacija i metodi rada u kaznenim zavodima treba da budu što približniji organizaciji i metodama koje važe za sličan rad izvan zavoda, kako bi se zatvorenici pripremili za normalne uslove rada u slobodi.

2) Međutim, interes zatvorenika i njihovo stručno obrazovanje ne treba da bude podređeno želji da se ostvari dobit od rada zatvorenika.

73. 1) Industrijskim pogonima i ekonomijama kaznenih zavoda treba prvenstveno da rukovodi uprava kaznenih zavoda a ne privatni preduzimači.

2) Kad su zatvorenici potrebni za poslove koji ne stoje pod kontrolom uprave, oni treba da ostanu pod nadzorom osoblja kaznenog zavoda. Lica za čiji se račun izvodi rad, osim ako se rad izvodi za druge državne ustanove, treba da plate administraciji normalnu uobičajenu nadnicu za rad, vodeći uvek računa o učinku svakog zatvorenika.

74. 1) Mjere predostrožnosti koje su propisane radi zaštite, sigurnosti i zdravlja slobodnih radnika treba isto tako preduzeti i u kaznenim zavodima.

2) Treba donijeti odluke o naknadi štete zatvorenicima za nesrećne slučajeve pri radu i za profesionalna oboljenja, pod istim uslovima koji po zakonu važe za slobodne radnike.

75. 1) Maksimalni broj radnih časova zatvorenika, dnevno ili nedjeljno, treba da bude utvrđen zakonom ili administrativnim pravilnikom, vodeći računa o propisima ili lokalnim običajima koji se primjenjuju na slobodne radnike.

2) Ovako utvrđeni časovi treba da ostave jedan dan odmora nedjeljno i dovoljno vremena za nastavu i ostale djelatnosti koje su predviđene za postupanje i prevaspitavanje zatvorenika.

76. 1) Rad zatvorenika treba da bude pravično nagrađen.

2) Pravilnikom treba dozvoliti zatvorenicima da upotrijebe bar jedan dio svoje nagrade za kupovinu odobrenih predmeta namijenjenih za njihovu ličnu upotrebu, a da drugi dio nagrade pošalju svojoj porodici.

3) Pravilnikom treba takode predvidjeti da jedan dio nagrade administracija zadrži kako bi se stvorila ušteda koja će se predati zatvoreniku kada bude pušten na slobodu.

Nastava i vrijeme dokolice

77. 1) Treba preduzeti mjere kako bi se razvila nastava za sve zatvorenike koji su u stanju da je koriste, podrazumijevajući i religioznu nastavu u zemljama gdje je to moguće. Nastava za nepismene i mlade zatvorenike treba da bude obavezna i administracija treba nad tim pažljivo da bdi.

2) U granicama mogućnosti nastava koja se pruža zatvorenicima treba da bude usklađena sa sistemom javne nastave kako bi zatvorenici mogli bez teškoća da nastave svoje obrazovanje kada budu pušteni na slobodu.

78. Da bi se zatvorenici tjelesno i duševno dobro osjećali, u svim zavodima treba organizovati zabavu i kulturnu djelatnost.

Društveni odnosi, pomoć posle izlaska iz zavoda

79. Naročitu pažnju treba pokloniti održavanju i poboljšanju odnosa između zatvorenika i njegove porodice ako su oni poželjni u interesu obeju strana.

80. Od samog početka osude treba voditi računa o budućnosti zatvorenika posle njegovog puštanja na slobodu. Zatvorenika treba podsticati da održava i stvara odnose sa licima i organizacijama izvan kaznenog zavoda koji bi bili u interesu njegove porodice, a takode i u interesu njegovog sopstvenog društvenog prevaspitanja.

81. 1) Službe i organizacije, službene i neslužbene, koje pružaju pomoć zatvorenicima puštenim na slobodu da ponovo nađu svoje mjesto u društvu treba, u granicama mogućnosti, da pribave oslobođenim zatvorenicima, potrebna dokumenta i isprave o identitetu, da im obezbijede stan, zaposlenje, pristojno odijelo koje odgovara klimi i godišnjem dobu, kao i potrebna sredstva da stignu do određenog mjesta i da mogu živjeti neposredno posle puštanja na slobodu.

2) Priznati predstavnici tih organizacija treba da imaju pristupa u zavod i kod zatvorenika. Od samog početka osude od njih treba tražiti mišljenje o predlozima za prevaspitanje određenog zatvorenika.

3) Poželjno je da djelatnost ovih organa bude što više centralizovana i usklađena, kako bi se najbolje mogli iskoristiti njihovi napori.

B. Duševno bolesni i duševno nenormalni zatvorenici

82. 1) Duševne bolesnike ne treba držati u zatvoru već treba preduzeti mjere da se što je moguće prije premjeste u ustanove za duševno bolesna lica.

2) Zatvorenika koji boluju od duševnih efektivnih stanja i anormalnosti treba podvrgnuti i liječenju u specijalnim ustanovama koje stoje pod sanitarnom upravom.

3) Za vrijeme njihovog boravka u zatvoru, ova lica treba staviti pod nadzor ljekara.

4) Ljekarska odnosno psihijatrijska služba kaznenih zavoda treba da obezbijedi

psihijatrijsko liječenje i svih ostalih zatvorenika kojima je potrebno takvo liječenje.

83. Poželjno je da budu preduzete mjere, u saglasnosti sa nadležnim organima, da se psihijatrijsko liječenje nastavi posle puštanja na slobodu, ako je to potrebno i da se obezbijedi društvena pomoć psihijatrijskog karaktera posle puštanja na slobodu.

C. Uhapšena ili pritvorena lica

84. 1) U sledećim odredbama naziva se "okrivljeni" svako lice uhapšeno ili okrivljeno zbog neke povrede krivičnog zakona koje je zadržano u policijskom pritvoru ili zatvoru, ali koje još nije osuđeno.

2) Okrivljeni se smatra nevinim i sa njim se mora postupati kao takvim.

3) Ne dirajući u zakonske odredbe o zaštiti lične slobode niti u odredbe koje predviđaju postupak gonjenja okrivljenih, oni će uživati specijalni režim po kome se sledeća pravila ograničavaju da utvrde glavne tačke.

85. 1) Okrivljeni treba da budu odvojeni od zatvorenika.

2) Mlađi zatvorenici treba da budu odvojeni od starijih. Po pravilu oni treba da su zatvoreni u posebnim zavodima.

86. Okrivljeni treba da budu smešteni u posebnim sobama, ukoliko nisu u pitanju različiti mjesni običaji s obzirom na klimu.

87. U granicama koje odgovaraju održavanju primjernog reda u zavodu, okrivljeni mogu, ako to žele, da se hrane o svom trošku nabavljajući hranu spolja posredstvom administracije, preko svoje porodice ili preko svojih prijatelja. U protivnom administracija je dužna da se stara o njihovoj ishrani.

88. 1) Okrivljenom treba da bude dozvoljeno da nosi svoje lično odijelo, ako je ono čisto i pristojno.

2) Ako okrivljeni nosi uniformu zavoda ona se mora razlikovati od uniforme okrivljenih lica.

89. Okrivljenom treba uvijek omogućiti da radi, ali on ne može biti obavezan da radi. Ako radi treba da bude nagrađen.

90. Svakom okrivljenom treba dozvoliti da o svom trošku ili o trošku drugih nabavlja knjige, novine, potreban pribor za pisanje, kao i druga sredstva za rad, u granicama koje dozvoljavaju interesi sudske istrage, bezbjednosti i dobar red u zavodu.

91. Okrivljenom treba dozvoliti da prima posjete i njegu svog ličnog ljekara ili zubara ako je njegov zahtjev razuman i ako je u stanju da za to obezbijedi troškove.

92. Okrivljenom treba pružiti mogućnost da odmah obavijesti svoju porodicu o svom lišenju slobode kao i da uživa sve razumne povlastice da bi mogao stajati u vezi sa svojom porodicom i svojim prijateljima i da bi mogao primati posjete tih lica, pod jednom ogradom koja se odnosi na ograničenja i nadzor koji su potrebni u interesu sudske istrage, bezbjednosti i dobrog rada u ustanovi.

93. Okrivljenom treba dozvoliti da zahtjeva postavljanje branioca po službenoj dužnosti, kada je to predviđeno, i da prima posjete advokata u vezi sa svojom odbranom. Treba mu omogućiti da pripremi i da preda advokatu povjerljiva uputstva. U tu svrhu treba mu dati pribor za pisanje ako to zatraži. Sastanci između okrivljenog i njegovog advokata mogu biti na domaku vida službenika policije ili zavoda ali ne i na domaku njegovog sluha.

D. Lica osuđena zbog dugova i na civilni zatvor

94. U zemalja u kojima zakonodavstvo predviđa zatvor zbog dugova ili druge odluke zatvora koji su izrečeni sudskom odlukom na osnovu nekrivičnog postupka, ti zatvorenici ne mogu biti podvrgnuti većim ograničenjima niti se sa njima smije strožije postupati nego što je potrebno da se osigura bezbjednost i održi red.

Postupanje sa njima ne treba da bude nepovoljnije od postupanja sa okrivljenima, ipak sa ogradom eventualne obaveze na rad.

E. Lica koja su uhapšena ili pritvorena a nisu okrivljena

95. Ne dirajući u odredbe čl. 9 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, lica koja su pritvorena ili uhapšena, a nisu okrivljena uživaju zaštitu koju jamče prvi dio i odjeljak C drugog dijela. Odgovarajuće odredbe odjeljka A drugog dela mogu se isto tako primenjivati kada je to korisno za ovu posebnu kategoriju lica lišenih slobode, ukoliko nisu preduzete nikakve mjere koje znače da bi prevaspitavanje ili rehabilitacija mogli da budu primijenjeni u bilo kom pogledu na lica kojima se ne stavlja na teret nijedno krivično djelo.

(Prevod preuzet iz “Arhiva za pravne i društvene nauke”; br: 4/1956. Preveo prof. N. Srzentić. Izuzetak je pravilo br 95 koje je usvojeno na VII kongresu UN za prevenciju kriminaliteta i tretman delikvenata 1985. godine u Milanu).